

تدوین سناریوهای توسعه پایدار گردشگری روستایی با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز)^۱

بهاره رحیمی پور^۲، محمد ظاهری^۳، حسین کریم‌زاده^۴

DOI:10.22034/jtd.2022.295243.2404

چکیده

امروزه آینده‌نگاری کاربرد گسترده‌ای در بسیاری از علوم، برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها دارد. سناریونویسی، به‌منزله یکی از روش‌های آینده‌نگاری، ابزاری برای تحلیل سیاست‌ها و شناخت شرایط، تهدیدها، فرصت‌ها، نیازها و ارزش‌های برتر آینده است. بدین منظور، پژوهش حاضر می‌کوشد سناریوهای توسعه پایدار گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز را با استفاده از نرم‌افزار مورفول (Morphol) تدوین کند. این تحقیق، به لحاظ هدف، کاربردی و، از نظر ماهیت و روش کار، تحلیلی - توصیفی است. داده‌ها و اطلاعات موردنیاز تحقیق ترکیبی از داده‌های کیفی و کمی هستند که از طریق مطالعات اسنادی و پیمایشی (مصاحبه با خبرگان) گردآوری شده‌اند. برای تحلیل داده‌ها و شناخت عوامل کلیدی از روش تحلیل میک‌مک (Micmac) و برای تحلیل و تدوین سناریوها از نرم‌افزار مورفول استفاده شده است. نتایج تحقیق تأثیرگذاری ده عامل کلیدی را نشان می‌دهند. این عوامل براساس تحلیل‌های سناریونویسی به چهل وضعیت احتمالی می‌انجامند. نتایج نرم‌افزار مورفول گویای این مطلب است که چهار سناریو احتمال وقوع بیشتری در توسعه پایدار گردشگری روستاهای مورد مطالعه دارند. سپس، با مقایسه سناریوها به کمک مؤلفه‌هایی چون «درصد احتمال وقوع»، «مقدار ایترسی» و «درجه مطلوبیت»، سناریوی سوم به‌منزله سناریوی مطلوب انتخاب شد که حرکت به سوی مشارکت و هم‌بستگی نسبی در بین مردم و گردشگران، برنامه‌ریزی سیستمی با هدف پایداری اقلیم روستاهای هدف گردشگری، آگاهی نسبی مردم و گردشگران درباره گردشگری و وجود رقابت نسبی بین روستاهای هدف گردشگری را نشان می‌دهد. برقراری مدیریت یکپارچه روستایی و تمرکززدا و دادن امتیاز به بخش خصوصی برای فعالیت بیشتر در زمینه گردشگری از نیازهای مبرم چنین حرکتی است. همچنین، این سناریو با اجرای طرح جامع گردشگری در پی رشد گردشگری و جذب سرمایه‌گذاران خارج از منطقه است تا، با افزایش توجه نهادهای دولتی و غیردولتی در حمایت از بازسازی آثار گردشگری، تغییرات بنیادینی در برنامه‌ریزی ارتقای کیفیت منابع گردشگری به‌منظور ایجاد انگیزه دوباره در گردشگران برای سفر به روستاهای مورد مطالعه به وجود آورد.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۱

واژه‌های کلیدی:

توسعه پایدار، آینده‌نگاری، میک‌مک، تحلیل ریخت‌شناسی، شهرستان سقز

مقدمه

زمانی که سود سایر فعالیت‌های اقتصادی در حال کاهش است (Sofeska, 2016: 140). این فعالیت دارای کارکردها و آثار مثبت گوناگونی است که از جمله آن‌ها می‌توان به اشتغال‌زایی، کسب درآمد، جذب ارزهای خارجی و تقویت زیرساخت‌ها اشاره کرد (UNCTD, 2016: 80).

امروزه، در میان فعالیت‌های اقتصادی جهان، گردشگری یکی از مهم‌ترین محرک‌های مهم رشد اقتصادی است (Henderson et al., 2018: 167) و، به‌منزله بخش چهارم فعالیت‌های انسان و نیاز اساسی هزاره سوم در

۱. پژوهش حاضر از رساله دکتری بهاره رحیمی‌پور با عنوان «آینده‌نگاری توسعه پایدار فعالیت‌های خدماتی در مناطق روستایی با تأکید بر بخش گردشگری (مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز)» در گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تبریز و به راهنمایی آقای دکتر محمد ظاهری و مشاوره آقای دکتر حسین کریم‌زاده استخراج شده است.

۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، آذربایجان شرقی، ایران (نویسنده مسئول). baharrahimimi@gmail.com

۳. دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، آذربایجان شرقی، ایران.

۴. استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، آذربایجان شرقی، ایران.

گردشگری نظام بسیار پیچیده‌ای از فعالیت‌ها و خدمات است. از این رو، تحقق توسعه پایدار گردشگری به منظور دستیابی به تأثیرات مطلوب نیازمند درک اساسی از پیچیدگی و ویژگی‌های نظام گردشگری است. این پیچیدگی در فضاها و عرصه‌های جغرافیایی، که فعالیت‌های گردشگری در آن‌ها رخ می‌دهند، مشاهده می‌شود؛ از جمله می‌توان به نواحی روستایی اشاره کرد که توسعه و رونق فعالیت‌های گردشگری در آن‌ها روزافزون است. توسعه فعالیت‌های گردشگری بدون توجه به مباحث و مفاهیم پایداری و آینده‌نگاری فعالیت‌های گردشگری ممکن نیست. طراحی سناریوها پیش‌نیازی ضروری برای ایجاد برنامه‌ای پایدار و بلندمدت در فضای کنونی گردشگری روستایی است. در محیط رقابتی و آشوبناک کسب‌وکار امروزی و فضای پر از تغییر صنعت گردشگری، آینده‌نگاری و شناخت آینده ابزار نیرومندی برای استفاده از فرصت‌های محیطی و مواجهه با تهدیدات محیطی است. همچنین، برای ایفای نقش سازنده در آینده، با اتکا به رویکردهای جدید برنامه‌ریزی باید پیش‌ران‌های توسعه و تحولات آینده با جدیت سناریوسازی شوند و مسائل و مشکلات جوامع روستایی متناسب با قابلیت‌ها و توانمندی‌هایشان و اکاوی و برای حضور موفق در آینده برنامه‌ریزی شوند. استفاده از شیوه سناریو در زمینه‌های روستایی و منطقه‌ای برای برنامه‌ریزی و درک توسعه‌ی فضایی جایگزین بسیار مناسب است. اهمیت بحث آینده‌نگاری در صنعت گردشگری باعث شده از برنامه‌ریزی مبتنی بر سناریو به‌منزله ستون فقرات گردشگری یاد کنند.

شهرستان سقز از جمله شهرستان‌های مرزی ایران است که قدمت آن به هزاره هفتم قبل از میلاد برمی‌گردد. در شهرستان سقز، بیش از ۳۵۰ اثر تاریخی، طبیعی و معنوی وجود دارد که ۱۶۰ مورد از آن‌ها در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده است (Varesi et al., 2010: 136). این شهرستان، در سال ۱۳۹۵، دارای چهار بخش به نام‌های مرکزی، زیویه، سرشیو و امام، ۱۱ دهستان و ۲۷۲ آبادی دارای سکنه با ۱۵۰۹۶ خانوار و ۵۸۰۹۲ نفر جمعیت است. از این تعداد روستا، ۱۰ روستا را سازمان میراث فرهنگی و گردشگری به‌منزله روستاهای هدف گردشگری تعیین کرده است. این روستاها دارای جاذبه‌های گردشگری فراوانی از نظر طبیعی، مذهبی، فرهنگی و تاریخی هستند که، علاوه بر این که هر ساله گردشگران محلی و نیز تعدادی گردشگر خارجی را از کشورهای عراق و ترکیه پذیرا هستند، اهمیت خاصی در میان ساکنان بومی دارند. از جمله جاذبه‌های گردشگری این روستاها می‌توان به قلعه باستانی زیویه (کاخ دژ) که قدمت آن به قرن ششم قبل از میلاد برمی‌گردد

و به‌منزله نماد تمدن مانایی‌ها شهره‌عام و خاص است، منطقه حفاظت‌شده عبدالرزاق، غار باستانی کرفتو، غار سوراوا، قلعه تورجان که به دوره مغول برمی‌گردد، حمام و عمارت تاریخی قلندر مربوط به دوره ایلخانیان، قرآن تاریخی (أم القرآن)، مسجد شیخ حسن مولانا که مربوط به دوره صفویه است، خانقاه شیخ زنبیل که هر ساله پذیرای بسیاری از زائران داخلی و خارجی ترکیه‌ای و عراقی است، دریاچه لگزی، دریاچه سد شهید کاظمی و آب‌وهوا و اقلیم ویژه کوهستان، گیاهان و جانوران متنوع و خاص، جنگل‌ها و مراتع سرسبز اشاره کرد (Farooghi, 2017: 26). به‌رحال، روستاهای شهرستان سقز از جمله روستاهایی هستند که همواره به‌دلیل داشتن پتانسیل و ظرفیت‌های متنوع در زمینه‌های تاریخی، فرهنگی و طبیعی مورد توجه و آموشد گردشگران به‌ویژه گردشگران بومی در فصول مختلف سال بوده‌اند و ظرفیت بالایی برای جذب گردشگر و توسعه صنعت گردشگری پایدار دارند. بر این اساس، پژوهش پیش‌رو با هدف پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها انجام شده است: عوامل اصلی مؤثر در چشم‌انداز آینده توسعه پایدار گردشگری روستاهای مورد مطالعه کدام هستند؟ این عوامل چقدر و چگونه در یکدیگر تأثیر می‌گذارند؟ چگونه می‌توان با استفاده از روش‌های نوین آینده‌نگاری و قابلیت‌های روستاهای مورد مطالعه به تدوین سناریوی مطلوب دست یافت؟

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

آینده‌نگاری کشف یا اختراع، بررسی، ارزیابی و پیشنهاد آینده‌ای ممکن، محتمل و قابل ترجیح است. واژه «آینده‌نگاری» را برای نخستین بار اچ. جی. ولز در برنامه شبکه بی‌بی‌سی در ۱۹۳۲ به کار برد. در تعریف ولز، آینده‌نگاری فرایندی است که احتمالات و انتخاب‌هایی به‌منظور اقدام در آینده پیش‌بینی می‌کند (Kuosa, 2011: 3). بن‌مارتین (1995) آینده‌نگاری را تلاشی نظام‌مند برای نگاه به آینده بلندمدت علم، فناوری، اقتصاد و اجتماع با هدف شناسایی فناوری‌های عام نوظهور و تقویت حوزه‌های پژوهش‌هایی راهبردی تعریف کرد. در عرصه آینده‌نگاری، به‌ویژه آینده‌نگاری توسعه پایدار گردشگری، پرداختن به آینده و برنامه‌ریزی برای آن جزء جدانشدنی فرایند آینده‌نگاری به‌شمار می‌رود. آینده‌نگاری و مطالعات مرتبط با آینده تفاوت اساسی با روش معمول در برنامه‌ریزی سنتی مبتنی بر پیش‌بینی دارد. در واقع، آینده‌نگاری، با رد یک آینده قطعی که ادامه وضع موجود است، آینده‌های متعدد، بدیل و مطلوبی را مطرح می‌سازد که می‌توانند ادامه روند فعلی نباشند و، با گسست از وضعیت موجود، سناریوهای بدیل

فکری وی، که تحت تأثیر تغییرات محیط پیرامونی نگرش وی را به جهان می‌سازد، متغیر می‌شوند. از سوی دیگر، گردشگری سیستمی پیچیده و متشکل از خرده‌بخش‌های متعدد در عرصه‌های حمل‌ونقل و جابه‌جایی، استراحت، غذا و آشامیدن، سرگرمی و فعالیت‌های فرهنگی، مالی و بانکی، تبلیغاتی و خدمات عمومی است که در تعامل با یکدیگر عمل می‌کنند. همچنین، تغییرات گسترده در تقاضای مصرف‌کنندگان محصولات گردشگری و تأثیرپذیری هر دو بُعد اصلی سیستم گردشگری - یعنی عرضه و تقاضا از تغییرات و تحولات شرایط پیرامونی، جمعیت‌شناختی، اقتصادی، فناوریانه، زیست‌محیطی و سیاسی (Kazemi, 2006: 116). توسعه پایدار آینده گردشگری در یک مقصد را تحت تأثیر قرار می‌دهند. در واقع، معضل مهم و عمده در تحقق توسعه پایدار گردشگری روستایی کشور فقدان دیدگاه آینده‌نگرانه به توسعه پایدار گردشگری است تا ره یافت این امر عدم تکرار نارسایی‌های موجود و شکست‌های گذشته در آینده باشد. به بیانی دیگر، مهم است که بدانیم امروز وضعیت توسعه گردشگری روستاهای کشور در چه سطحی است، اما مهم‌تر آن است که با شناخت و دیده‌بانی امروز و گذشته بدانیم و بخواهیم که وضعیت توسعه پایدار گردشگری این مقاصد در آینده در کجا باشد و چه شکلی به خود بگیرد. بدین منظور، نیاز است، از یک سو، با شناخت وضع موجود و ارزیابی آن و، از سوی دیگر، با تصور آینده‌ای مطلوب، نیروهای پیشران و هدایت‌کننده جریان توسعه پایدار گردشگری این روستاها شناسایی و سناریوهای ممکن و محتمل طراحی شوند و در نهایت سناریوی مطلوبی به‌منظور دستیابی به توسعه پایدار گردشگری این روستاها انتخاب و پیرامون وضعیت عملکرد آن‌ها برنامه‌ریزی شود. با توجه به اهمیت و سابقه موضوع مورد بحث، مطالعات گوناگونی در داخل و خارج از کشور در این زمینه انجام شده که در ادامه به خلاصه‌ای از آن‌ها در جدول ۱ اشاره می‌شود:

را به وجود آورند. پیشران‌ها ورودی مطالعات آینده‌نگاری هستند. نیروهای پیشران نیروها، رویدادها و اقداماتی هستند که در تصمیمات اصلی تأثیر می‌گذارند و روند آن‌ها را تغییر می‌دهند شامل خشکسالی، بحران‌های اقتصادی، امنیت و سیاست‌های جمعیتی. این عوامل در شکل دادن به گذشته و حال مؤثر هستند و بر این اساس در شکل دهی به آینده نیز می‌توانند اثرگذار باشند. پیشران‌ها روندها و نیروهایی هستند که در بازساخت آینده فضاهای زندگی بسیار مؤثر هستند. این پیشران‌ها مجموعه‌ای از نیروهای شکل‌دهنده آینده هستند که به‌صورت جهانی یا محلی در آینده حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و سیاسی تأثیرگذار هستند (2: Taghilo et al., 2017). شرایط اثرگذار و شیوه عملکرد مؤلفه‌های مؤثر در آینده توسعه پایدار گردشگری مستلزم تصمیم‌گیری در شرایط عدم اطمینان کنونی و در واقع آینده‌نگاری است تا بتوان بسیاری از تهدیدها و فرصت‌های مؤثر را شناخت. سناریونویسی یکی از روش‌های آینده‌نگاری و ابزاری برای تحلیل سیاست‌ها و شناخت شرایط، تهدیدها، فرصت‌ها، نیازها و ارزش‌های برتر آینده است (Mousavi et al., 2017: 56). سناریو داستان توصیفی از بدیل‌های موجه است که به آینده نظر دارد (18: Ringland, 2006). سناریوها تشریح آینده‌های بدیل و داستان‌ها، تصاویر یا طرح‌هایی درباره چگونگی آشکار شدن آینده هستند. سناریونگاری، برخلاف برخی روش‌های آینده‌نگاری، هیچ ادعایی درباره پیش‌بینی قطعی و مطمئن آینده ندارد، اما این روش با استفاده از اطلاعات موجود چندین داستان منطقی و منسجم را درباره جهان آینده تدوین می‌کند.

باید اذعان کرد آنچه برنامه‌ریزی را برای پایداری آینده توسعه گردشگری دشوار می‌سازد عوامل مختلفی است که در وهله اول می‌توان به عامل انسان به‌مثابه یکی از قطب‌های اصلی گردشگری اشاره کرد؛ چراکه رفتارها، تصمیم‌ها و انتخاب‌های انسانی متأثر از پارادایم

جدول ۱: پیشینه پژوهش

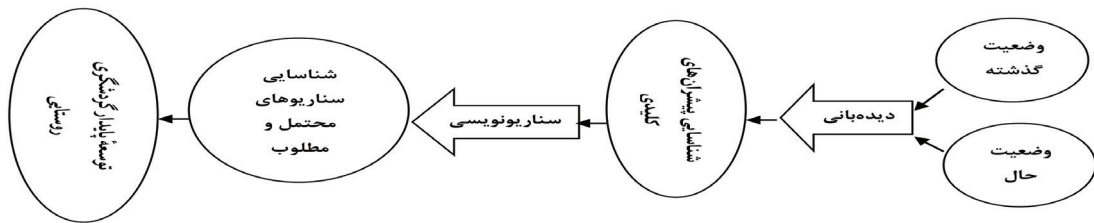
پژوهشگر	عنوان پژوهش	مهم‌ترین نتایج
(Asmelash & Kumar, 2019)	بررسی رابطه بین رضایت گردشگران و توسعه پایدار گردشگری فرهنگی در شهر تیگرای اتیوپی	ادراک گردشگران از پویایی اقتصادی منطقه گردشگری در رضایت آن‌ها تأثیرگذار است، درحالی‌که رابطه معناداری بین رضایت و وضعیت محیط زیست منطقه مورد مطالعه دیده نمی‌شود.
(Ponghanaisawan et al., 2018)	برنامه‌ریزی سناریویی برای شهر گردشگری کم‌کربن، استان نان - تایلند	آن‌ها چهار سناریو برای آینده‌های بدیل و در زمینه آماده‌سازی و برنامه‌ریزی برای توسعه آینده این استان ارائه کرده‌اند.
(Zhang et al., 2017)	رهبری جامعه در توسعه گردشگری روستایی در دو روستای چین	از دست دادن قدرت مدیریت توسعه گردشگری در دو روستا به مدیریتی مبتذل می‌شود مانع ظهور رهبری قوی در جامعه می‌شود.

پژوهشگر	عنوان پژوهش	مهم‌ترین نتایج
(Fong et al., 2017)	خودکارآمدی و توسعه گردشگری پایدار روستایی در روستاهای کوچینگ و ساراواک مالزی	به این نتیجه دست یافته‌اند که خودکارآمدی جوامع محلی رابطه مثبتی با پایداری اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و محیطی دارد.
(Ogata, 2014)	برنامه‌ریزی برای گردشگری پایدار: چالش‌ها و فرصت‌های توسعه اکوتوریسم در آدیس آبابا	مشارکت فعال زیربخش‌ها برای محافظت منابع طبیعی، میراث تاریخی و فرهنگی، مشارکت جوامع بومی و محلی در برنامه‌ریزی، توسعه و مشارکت عملیاتی در منطقه نیاز است.
(Yaghfoori et al., 2020)	تدوین سناریوهای مؤثر در توسعه گردشگری با رویکرد آینده‌نگاری استان کهگیلویه و بویراحمد	پنج سناریو با سازگاری قوی و محتمل پیش‌روی توسعه گردشگری استان قرار دارد. در مجموع، پنج سناریوی قوی پیش‌روی توسعه گردشگری استان، بیشتر سناریوها در وضعیت مطلوب قرار گرفته‌اند.
(Eimani, 2020)	آینده‌پژوهی توسعه متوازن منطقه‌ای بر مبنای برنامه‌ریزی سناریومبنا (استان اردبیل)	از بین ۵۱ عامل کلیدی، ۱۳ عامل در توسعه منطقه‌ای استان اردبیل مؤثر است. با تهیه سبد سناریو برای این عوامل، ۴۱ وضعیت محتمل برای آن‌ها شناسایی شده و در مجموع دو سناریوی قوی، ۱۸۴ سناریوی ضعیف و ۲۰ سناریوی باورنکردنی به دست آمده است.
(Aldaghi et al., 2020)	تدوین سناریوهای توسعه منطقه گردشگری استان گلستان با رویکرد آینده‌پژوهی	هشت عامل اصلی در توسعه گردشگری آینده استان گلستان تأثیرگذار است که از ترکیب دو محور عدم قطعیت «کارآفرینی بخش گردشگری» و «فرهنگ پذیرش گردشگر» چهار سناریو برای چهار آینده محتمل استان گلستان شناسایی و تدوین شد.
(Maleki et al., 2019)	آینده‌پژوهی گردشگری مذهبی استان قم با رویکرد سناریونگاری	سناریوی شهر زیبا وضعیتی را نشان می‌دهد که تحریم‌های خارجی کاهش می‌یابد و توسعه شهر مبتنی بر مزیت رقابتی آن یا گردشگری مذهبی خواهد بود که بهترین آینده را نشان می‌دهد.
(Aliakbari et al., 2019)	تدوین سناریوهای مؤثر در آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده‌پژوهی	شهر کرمان با سه گروه از سناریوهای توسعه گردشگری در آینده روبرو است. مطلوب‌ترین سناریو گروه اول است که بر شالوده رقابت‌پذیری، برنامه‌محوری و توسعه متوازن استوار است.

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که آینده‌نگاری و سناریونویسی برای توسعه پایدار گردشگری راهکاری برای کاهش مسائل اقتصادی و اجتماعی در مناطق گوناگون است، اما مطالعات انجام‌شده در این زمینه غلبه توجه به گردشگری شهری در مقایسه با گردشگری روستایی را نشان می‌دهد. از این‌رو، تدوین

سناریوهای توسعه پایدار گردشگری روستایی، به‌ویژه برای روستاهای هدف گردشگری، امری اجتناب‌ناپذیر است. تفاوت دیگر را می‌توان در تدوین سناریوهای گردشگری برای روستاهای شهرستان سقز عنوان کرد که تاکنون در این خصوص هیچ پژوهشی انجام نشده و وجهه همت این تحقیق است.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

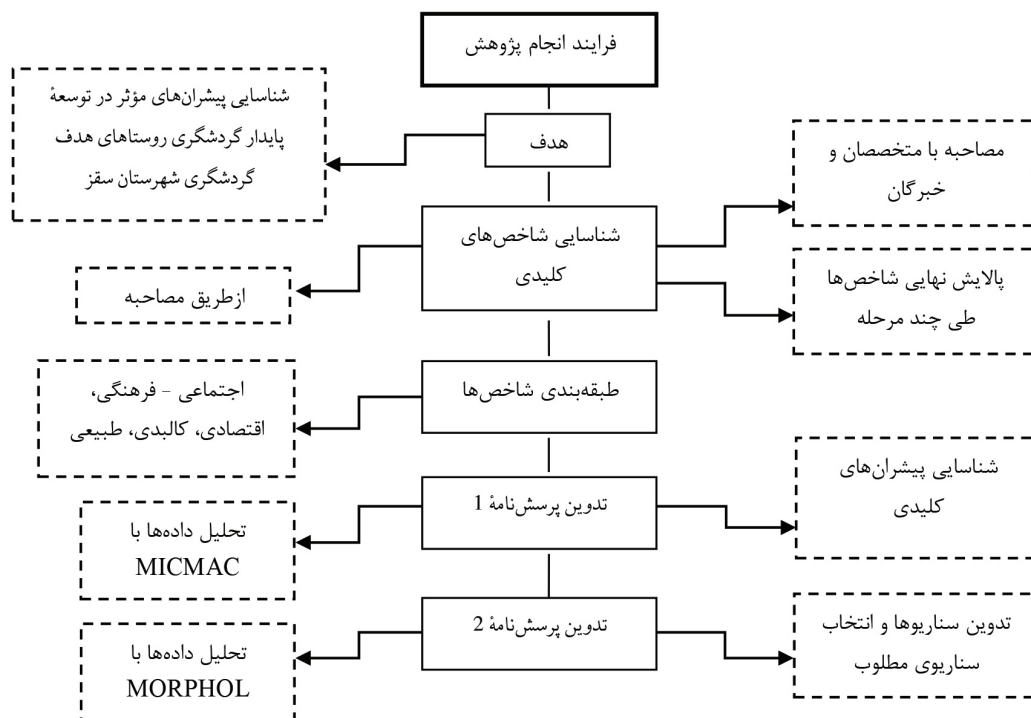
روش پژوهش

روش پژوهش حاضر، از نظر هدف، کاربردی بوده و، به لحاظ ماهیت، توصیفی - تحلیلی و پیمایشی است. در مرحله اول، به منظور تشکیل سیستم پایه (جمع آوری اطلاعات) و تعیین عوامل کلیدی مؤثر در توسعه پایدار گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز در چهار حوزه اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، کالبدی و طبیعی از روش دلفی و بررسی اسنادی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش مورد نظر متشکل از ۳۰ نفر از خبرگان و کارشناسان توسعه و برنامه‌ریزی در سطوح گوناگون با تخصص‌های متنوع بود (جدول ۲) که حجم مورد نظر براساس رویکرد اشباع نظری تعیین شده است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه ماتریس تحلیل متقاطع بود که خبرگان این حوزه متغیرها و عوامل آن را بر مبنای مطالعات اسنادی تعیین و روایی آن را بررسی و تأیید کردند، بدین گونه که متغیرهای شناسایی شده را در مرحله اول در ماتریس تحلیل آثار وارد کردند و میزان ارتباط این متغیرها با حوزه مربوطه

را تشخیص دادند. شاخص‌های مورد استفاده در این پژوهش چهار حوزه اجتماعی - فرهنگی، کالبدی، طبیعی و اقتصادی گردشگری را پوشش می‌دهد. در فاز دوم (تحلیل اجزای سیستم پایه)، روش تحلیل آثار متقاطع عوامل با استفاده از تکنیک تحلیل ساختاری در قالب نرم افزار میک مک به کار گرفته شده است. در واقع، نتایج حاصل از خروجی میک مک نوع اثر و رابطه آن‌ها را نشان می‌دهد و این امر در تعیین متغیرهای کلیدی به منظور ارائه بهترین برنامه مدیریتی نقش حیاتی دارد. در این پژوهش، ۳۸ متغیر به منزله عوامل اولیه شناسایی و با نرم افزار میک مک تحلیل شدند. در ماتریس متقاطع، جمع اعداد سطرهای هر عامل، میزان تأثیرگذاری و جمع ستونی هر عامل میزان تأثیرپذیری آن را از عوامل دیگر نشان می‌دهد. پس از تعیین عوامل کلیدی، وضعیت‌های احتمالی گوناگونی برای هر کدام از عوامل کلیدی در نظر گرفته شد و، در قالب پرسش‌نامه، آثار متقابل طراحی شدند و در نهایت پرسش‌نامه‌های تکمیل شده توسط جامعه آماری در نرم افزار مورفول وارد و سناریونگاری برای افق ۱۴۲۰ انجام شد.

جدول ۲: مشخصات جامعه آماری (پنل خبرگان)

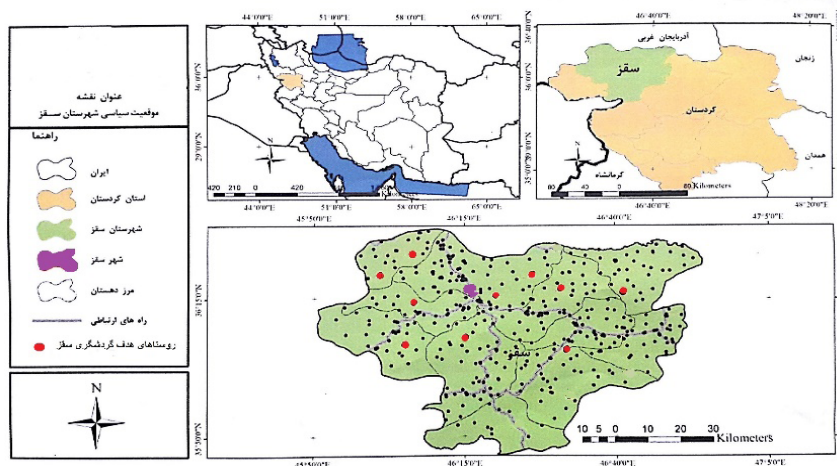
ویژگی	تعداد	درصد	
جنس	زن	۸	۲۶/۶
	مرد	۲۲	۷۳/۴
تحصیلات	فوق‌دیپلم	۲	۶/۶
	لیسانس	۲۲	۷۳/۴
	فوق لیسانس و بالاتر	۶	۲۰
	برنامه‌ریزی شهری	۳	۱۰
رشته تحصیلی	برنامه‌ریزی روستایی	۹	۳۰
	برنامه ریزی منطقه‌ای	۸	۲۶/۶
	برنامه‌ریزی گردشگری	۱۰	۳۳/۴
سابقه کار	۵-۱۰ سال	۱۶	۵۳/۴
	۱۱-۱۶ سال	۱۱	۳۶/۶
	۱۷ سال و بالاتر	۳	۱۰
محل فعالیت	اداره میراث فرهنگی و گردشگری	۷	۲۳/۴
	دانشگاه پیام نور سقز	۱۴	۴۶/۶
	دانشگاه آزاد اسلامی سقز	۹	۳۰

شکل ۲: فرایند انجام پژوهش

محدوده مورد مطالعه: محدوده مورد مطالعه واقع در شهرستان سقز است. این شهرستان بین ۴۶ درجه و ۱۶ دقیقه طول شرقی و در ۳۶ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی با متوسط ارتفاع ۱۴۹۶ متر از سطح دریا واقع شده است. شهرستان سقز در قسمت شمال غربی شهر سنندج (مرکز کردستان) استقرار یافته است. به طور کلی، از شمال و غرب به استان آذربایجان غربی، از جنوب به شهرستان مریوان و کشور عراق، از شرق به شهرستان دیواندره و از جنوب غربی به شهرستان بانه محدود شده است. شهرستان سقز در حال حاضر ۲۷۲ آبادی دارای سکنه دارد که، از این تعداد روستا، ۱۰ مورد به منزله روستاهای هدف گردشگری تعیین شده‌اند (جدول ۳). این روستاها پتانسیل‌های گردشگری درخور توجهی دارند. از لحاظ وضعیت طبیعی و اقلیمی، آب‌وهوای سرد و کوهستانی و تابستان‌های ملایم و نسبتاً سرد دارند. همچنین، دارای جاذبه‌های تاریخی، مذهبی و فرهنگی بسیاری هستند. محدوده مطالعه شامل ۱۰ روستای هدف گردشگری شهرستان سقز است. شکل ۳ موقعیت این شهرستان و روستاهای مورد مطالعه را نمایش می‌دهد.

محدوده مورد مطالعه: محدوده مورد مطالعه واقع در شهرستان سقز است. این شهرستان بین ۴۶ درجه و ۱۶ دقیقه طول شرقی و در ۳۶ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی با متوسط ارتفاع ۱۴۹۶ متر از سطح دریا واقع شده است. شهرستان سقز در قسمت شمال غربی شهر سنندج (مرکز کردستان) استقرار یافته است. به طور کلی، از شمال و غرب به استان آذربایجان غربی، از جنوب به شهرستان مریوان و کشور عراق، از شرق به شهرستان دیواندره و از جنوب غربی به شهرستان بانه محدود شده است. شهرستان سقز در حال حاضر ۲۷۲ آبادی دارای سکنه دارد که، از این تعداد روستا، ۱۰ مورد به منزله روستاهای هدف گردشگری تعیین شده‌اند (جدول ۳). این روستاها پتانسیل‌های گردشگری درخور توجهی دارند. از لحاظ وضعیت طبیعی و اقلیمی، آب‌وهوای سرد و کوهستانی و تابستان‌های ملایم و نسبتاً سرد دارند. همچنین، دارای جاذبه‌های تاریخی، مذهبی و فرهنگی بسیاری هستند. محدوده مطالعه شامل ۱۰ روستای هدف گردشگری شهرستان سقز است. شکل ۳ موقعیت این شهرستان و روستاهای مورد مطالعه را نمایش می‌دهد.

شکل ۳: موقعیت محدوده مورد مطالعه

جدول ۳: مشخصات روستاهای مورد مطالعه

ردیف	آبادی	خانوار	جمعیت
۱	پارسانیان	۶۸	۲۹۴
۲	باشماق	۲۱۵	۸۹۷
۳	خورخوره	۴۹	۲۵۵
۴	مولان‌آباد	۱۲۲	۵۱۳
۵	زیویه	۷۶	۳۰۵
۶	ترجان	۱۴۹	۵۹۶
۷	قلندر	۱۰۱	۳۸۰
۸	کچل‌منگان	۶۳	۲۲۳
۹	کسنزان	۱۰۶	۳۵۶
۱۰	سرچشمه	۱۱۰	۴۰۹
مجموع	۱۰	۱۰۵۹	۴۲۲۸

یافته‌های پژوهش

عوامل کلیدی مؤثر در توسعه پایدار گردشگری روستاهای مورد مطالعه توزیع شد. سپس، با بررسی نتایج داده‌های حاصل از پرسش‌نامه‌ها و مطالعات نظری مرتبط با حوزه پژوهش، عوامل مؤثر در توسعه پایدار گردشگری روستایی در چهار مؤلفه استخراج شده است (جدول ۴).

در پژوهش حاضر، برای بررسی توسعه پایدار گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز، ابتدا از دوروش پویا محیطی و روش دلفی استفاده شده است، به گونه‌ای که پرسش‌نامه‌ای در بین تعداد ۳۰ کارشناس برای تعیین

جدول ۴: طبقه‌بندی عوامل اولیه مؤثر در وضعیت آینده گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز

ابعاد اصلی	گروه شاخص‌ها
اجتماعی - فرهنگی	مشارکت و هم‌بستگی، آگاهی جامعه محلی و گردشگران، الگو برداری ساکنان محلی از رفتار گردشگران، کیفیت منابع در ایجاد انگیزه در گردشگران برای سفر دوباره، حس اعتماد گردشگر، طرح جامع گردشگری، نیروی انسانی ماهر، امنیت، رفاه اجتماعی، افزایش فرهنگ گردشگری پذیر، آسیب به ارزش‌های فرهنگی روستاییان، میزان مهاجرت جمعیت مرتبط با افزایش صنعت گردشگری روستایی، تعداد سازمان‌های غیردولتی فعال در گردشگری روستایی، سیاست‌های تشویقی، افزایش فناوری در صنعت حمل و نقل، قوانین و مقررات گردشگری، برگزاری جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها.
اقتصادی	مناسب بودن هزینه‌ها، رقابت پذیری، اشتغال افراد بومی و غیربومی در مشاغل مرتبط با فعالیت‌های گردشگری در روستاها (کارآفرینی)، بهبود وضعیت اقتصادی مردم بومی، تنوع فرصت‌های شغلی، تأثیر گردشگر در رونق صنایع دستی، کاهش فقر، نرخ رشد اقتصادی، توزیع درآمد، افزایش هزینه حمل و نقل، میزان سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، تقویت اقتصاد محلی و تنوع بخشی اقتصادی، افزایش نرخ سود حاصل از فعالیت‌های گردشگری روستایی.
کالبدی	تغییر کاربری اراضی بر اثر فعالیت‌های گردشگری، بازسازی آثار گردشگری در روستاها، افزایش فضاهای ساخته شده در خصوص گردشگری، نرخ اشغال فضاهای اقامتی، مدیریت زمین در روستاها.
طبیعی	منابع آب، شرایط آب و هوایی و اقلیم، پوشش گیاهی و جانوری.

(Taghvaei & Hoseinikhah, 2018; Esmailzadeh & Esmailzadeh, 2018; Akbarian roniza & Rezvani, 2015)

شاخص را در شاخص دیگر با عدد ۰ تا ۳ مشخص کنند. سپس، نتایج ماتریس وارد نرم افزار میک مک و برای استخراج پیشران‌ها تحلیل شدند. براساس تحلیل‌ها و خروجی‌های حاصل از نرم افزار میک مک، متغیرها در چهار دسته به قرار

با بررسی نتیجه پرسش‌نامه‌های دریافتی از کارشناسان مربوطه، ۳۸ متغیر در ۴ حوزه گوناگون استخراج شدند. سپس، با استفاده از روش تحلیل تأثیرات متقابل، با تشکیل ماتریس ۳۸×۳۸ از کارشناسان خواسته شد تا تأثیرات هر

جدول ۵: فهرست ده عامل برتر با بیشترین سهم در اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم

رتبه	عامل	اثرگذاری مستقیم	اثرگذاری غیرمستقیم
۱	مشارکت	۳۲۹	۳۶۹
۲	شرایط	۳۲۹	۳۴۷
۳	آگاهی	۳۲۵	۳۲۷
۴	رقابت	۳۱۷	۳۰۷
۵	مدیریت	۳۰۵	۳۰۵
۶	سیاست	۳۰۵	۳۰۲
۷	سرمایه	۲۹۸	۲۹۸
۸	طرح	۲۹۴	۲۹۷
۹	کیفیت	۲۹۴	۲۹۴
۱۰	بازسازی	۲۹۴	۲۹۲

وضعیت‌های محتمل عوامل کلیدی

در مرحله قبل، با استفاده از روش تحلیل ساختاری و نرم‌افزار میک‌مک، از مجموع ۳۸ عامل اولیه تأثیرگذار در توسعه پایدار گردشگری روستایی روستاهای هدف، ۱۰ عامل به منزله عوامل کلیدی شناخته شدند. این عوامل در صحنه پیش‌روی برنامه‌ریزی در وضعیت‌های گوناگونی قابل‌تصور

و برای برنامه‌ریزی آتی روستاهای مورد مطالعه بسیار حائز اهمیت هستند. بدین منظور، از طریق مصاحبه با خبرگان، ۴۰ وضعیت محتمل برای ۱۰ عامل تعریف شد. وضعیت‌های محتمل برای هر عامل متفاوت از سایر عوامل بوده و تنها ویژگی مشترک آن‌ها وجود طیفی از وضعیت‌های نامطلوب تا مطلوب بوده است (جدول ۶).

جدول ۶: فرض‌های عوامل کلیدی و درصد احتمال وقوع هر یک از آن‌ها

عوامل کلیدی	وضعیت	فرض (وضعیت‌های محتمل)	احتمال وقوع
مشارکت و هم‌بستگی	ایدنال	مشارکت و هم‌بستگی کامل بین مردم و گردشگران	۱۲
	خوش‌بینانه	مشارکت و هم‌بستگی نسبی بین مردم و گردشگران	۳۲
	بینابین	ادامه روند موجود و ضعف مشارکت و هم‌بستگی بین مردم و گردشگران	۴۱
	بدبینانه	افزایش تعارضات فرهنگی بین گردشگران و مردم روستا و شیوع ناهنجاری‌های اجتماعی	۱۵
شرایط آب‌وهوایی	ایدنال	برنامه‌ریزی سیستمی به منظور پایداری اقلیم روستاهای هدف گردشگری	۲۷
	خوش‌بینانه	توجه به اقلیم ویژه کوهستان و تبلیغ و اطلاع‌رسانی مناسب در این زمینه	۳۵
	بینابین	حفظ وضعیت موجود	۱۶
آگاهی جامعه محلی و گردشگران	بدبینانه	به وجود آمدن بحران آلودگی هوا در روستاهای هدف	۲۲
	ایدنال	آگاهی کامل جامعه محلی و گردشگران درباره مزایای گردشگری	۵
	خوش‌بینانه	آگاهی نسبی مردم و گردشگران در خصوص گردشگری	۳۶
	بینابین	ادامه روند وضع موجود و پایین بودن سطح آگاهی جامعه محلی و گردشگران	۴۱
رقابت‌پذیری	بدبینانه	عدم آگاهی جامعه محلی و گردشگران در زمینه صنعت گردشگری	۱۸
	ایدنال	رقابت کامل بین روستاهای هدف و تبدیل شدن آن‌ها به یک مقصد برتر گردشگری	۷
	خوش‌بینانه	وجود رقابت نسبی بین روستاهای هدف گردشگری	۳۰
	بینابین	حفظ وضعیت موجود و ضعف رقابت در میان روستاهای هدف گردشگری	۴۳
	بدبینانه	نبود رقابت کارآمد همراه با انزوای و در حاشیه ماندن گردشگری	۲۰

عوامل کلیدی	وضعیت	فرض (وضعیت‌های محتمل)	احتمال وقوع
مدیریت زمین	ایدئال	لحاظ کردن استانداردهای مدیریتی لازم در زمینه گردشگری	۴
	خوش‌بینانه	برقراری مدیریت یکپارچه روستایی و تمرکززدا	۳۱
	بینابین	تداوم شیوه مدیریتی موجود و ضعف مدیریت گردشگری	۳۷
سیاست‌های تشویقی	بدبینانه	مدیریت ضد توسعه و ناکارآمد و عدم یکپارچگی بخش‌های مرتبط با گردشگری	۲۸
	ایدئال	اعمال سیاست‌های تشویقی اصولی متناسب برای توسعه بخش گردشگری	۶
	خوش‌بینانه	توجه بیشتر و دادن امتیاز به بخش خصوصی	۳۸
	بینابین	حفظ شرایط موجود و عدم تغییرات زیاد	۲۵
میزان سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	بدبینانه	کاهش توجه دولت به سیاست‌های تشویقی گردشگری	۳۱
	ایدئال	رشد گردشگری و جذب سرمایه‌گذاران خارج از منطقه	۹
	خوش‌بینانه	افزایش نقش بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در بخش‌های متفاوت با دادن تعرفه‌های گوناگون	۱۴
	بینابین	حمایت از سرمایه‌گذاران فعلی در بخش گردشگری	۳۵
	بدبینانه	خروج سرمایه و نبود انگیزه برای سرمایه‌گذاری	۴۲
طرح جامع گردشگری	ایدئال	نهادینه‌سازی و اعمال مدیریت صنعت گردشگری	۸
	خوش‌بینانه	اجرای طرح جامع گردشگری	۳۵
	بینابین	ادامه شیوه موجود	۴۲
	بدبینانه	ناهماهنگی سازمان‌ها در تهیه طرح جامع گردشگری	۱۵
کیفیت منابع در ایجاد انگیزه در گردشگران	ایدئال	لحاظ کردن استانداردهای بین‌المللی برای بالا بردن کیفیت منابع	۷
	خوش‌بینانه	ایجاد تغییرات بنیادین در برنامه‌ریزی ارتقای کیفیت منابع گردشگری روستاها	۳۲
	بینابین	حرکت به سوی فرایندهای نوین و همه‌جانبه‌نگر برای ارتقای کیفیت منابع	۳۴
	بدبینانه	بی‌توجهی به ارتقای کیفیت منابع جذب گردشگر	۲۷
بازسازی آثار گردشگری	ایدئال	برنامه‌ریزی سیستمی و داشتن مدیریت جامع در بازسازی کامل آثار گردشگری	۱۶
	خوش‌بینانه	افزایش توجه نهادهای دولتی و غیردولتی در حمایت از بازسازی آثار گردشگری	۳۷
	بینابین	ادامه روند فعلی و ضعف بازسازی آثار گردشگری	۳۲
	بدبینانه	فرسودگی آثار گردشگری و بی‌توجهی به بازسازی آن‌ها	۱۵

تعریف حالت‌های مرجح، مستثنی و تعیین سناریوی گزینشی

در این مرحله از تحلیل ریخت‌شناسی، فرض‌های مرجح، مستثنی و تدوین سناریوهای گزینشی با نظر کارشناسان شناسانه شناسایی شده‌اند. در جدول ۷، ارتباط‌های مرجح به وسیله اعدادی که هرکدام معنای خاصی را بازگو می‌کنند مشخص شده است. برای مثال، ارتباط (۲:۶)، (۱۰:۱، ۹:۲) به معنی ارتباط فرض دوم متغیر ششم، فرض اول متغیر دهم و فرض دوم متغیر نهم است. با این مفهوم که

در ادامه و پس از شناسایی فرض‌های محتمل هر عامل، درصد احتمال وقوع هر عامل نیز از خبرگان پرسش شد که نتایج آن در قالب جدول فوق نمایش داده شده است. نتایج نشان می‌دهد بیشترین احتمال وقوع مربوط به فرضیه «حفظ وضعیت موجود و ضعف رقابت میان روستاهای هدف گردشگری» با ۴۳ درصد است. «لحاظ کردن استانداردهای بین‌المللی لازم در زمینه گردشگری» نیز با ۴ درصد احتمال وقوع غیرمحتمل‌ترین فرضیه مشخص شده است.

فرض‌های «توجه بیشتر و دادن امتیاز به بخش خصوصی برای فعالیت بیشتر در زمینه گردشگری»، «برنامه‌ریزی سیستمی و داشتن مدیریت جامع در بازسازی کامل آثار گردشگری» و «ایجاد تغییرات بنیادین در برنامه‌ریزی ارتقای کیفیت منابع گردشگری روستاها» با یکدیگر در ارتباط هستند و حضور آن‌ها در یک سناریو باعث مطلوبیت آن می‌شود. به همین ترتیب، به‌منظور کاهش و تعریف فضای ریخت‌شناسی، روابط مستثنی نیز شناسایی شدند؛ روابطی که رخداد آن‌ها در کنار یکدیگر غیر منطقی به نظر می‌رسد. برای مثال، ارتباط (۵:۴، ۷:۱) به معنای این است که قرارگیری دو فرض «رشد گردشگری و جذب سرمایه‌گذاران خارج از منطقه» با «مدیریت ضدتوسعه و ناکارآمد و عدم یکپارچگی میان بخش‌های مرتبط با گردشگری» در کنار یکدیگر غیر منطقی به نظر می‌رسد.

جدول ۷: نحوه ارتباطات مرجح و مستثنی بین فرض‌ها

روابط مرجح	روابط مستثنی
۹:۲، ۱۰:۱، ۶:۲	۵:۴، ۷:۱
۷:۱، ۵:۲، ۲:۲	۱:۴، ۳:۱
۸:۲، ۳:۲، ۱:۲	۹:۲، ۴:۴، ۷:۲

علاوه بر استفاده از شرایط فوق، می‌توان تعدادی از سناریوها را بسته به نظر کارشناسان به‌صورت گزینشی یک سناریو هستند.

جدول ۸: سناریوی گزینشی

متغیر	فرض‌ها			
	فرض ۱	فرض ۲	فرض ۳	فرض ۴
مشارکت و هم‌بستگی	مشارکت و هم‌بستگی کامل بین مردم و گردشگران	مشارکت و هم‌بستگی نسبی در بین مردم و گردشگران	ادامه روند موجود و ضعف مشارکت و هم‌بستگی بین مردم و گردشگران	افزایش تعارضات فرهنگی بین گردشگران و مردم روستا و شیوع ناهنجاری‌های اجتماعی
شرایط آب‌وهوایی	برنامه‌ریزی سیستمی به‌منظور پایداری اقلیم روستاهای هدف گردشگری	توجه به اقلیم ویژه کوهستان و تبلیغ و اطلاع‌رسانی مناسب در این زمینه	حفظ وضعیت موجود	به وجود آمدن بحران آلودگی هوا در روستاهای هدف گردشگری
آگاهی جامعه محلی و گردشگران	آگاهی کامل جامعه محلی و گردشگران در خصوص مزایای گردشگری	آماده‌سازی ذهنی و اجتماعی مردم و گردشگران در خصوص گردشگری	ادامه روند وضع موجود و پایین بودن سطح آگاهی جامعه محلی و گردشگران	ناآگاهی جامعه محلی و گردشگران در زمینه صنعت گردشگری
رقابت‌پذیری	رقابت کامل بین روستاهای هدف گردشگری و تبدیل شدن آن‌ها به یک مقصد برتر	وجود رقابت نسبی بین روستاهای هدف گردشگری	حفظ وضعیت موجود و ضعف رقابت در میان روستاهای هدف گردشگری	نبود رقابت کارآمد همراه با انزوای در حاشیه ماندن گردشگری
مدیریت زمین	لحاظ کردن استاندارد های مدیریتی لازم در زمینه گردشگری	برقراری مدیریت یکپارچه روستایی و تمرکز زدا	تداوم شیوه مدیریتی موجود و ضعف مدیریت گردشگری روستاها	مدیریت ضدتوسعه و ناکارآمد و عدم یکپارچگی میان بخش‌های مرتبط با گردشگری

متغیر	فرض‌ها			
	فرض ۱	فرض ۲	فرض ۳	فرض ۴
سیاست‌های تشویقی	اعمال سیاست‌های تشویقی اصولی متناسب برای توسعه بخش گردشگری	توجه بیشتر و دادن امتیاز به بخش خصوصی برای فعالیت بیشتر در زمینه گردشگری	حفظ شرایط موجود و عدم تغییرات زیاد	کاهش توجه دولت به سیاست‌های تشویقی گردشگری
سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	رشد گردشگری و جذب سرمایه‌گذاران خارج از منطقه	افزایش نقش بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در بخش‌های متفاوت با دادن تعرفه	حمایت از سرمایه‌گذاران فعلی در بخش گردشگری	خروج سرمایه و نبود انگیزه برای سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری
طرح جامع گردشگری	نهادینه‌سازی و اعمال مدیریت صنعت گردشگری	اجرای طرح جامع گردشگری	ادامه شیوه موجود	ناهماهنگی سازمان‌ها در تهیه طرح جامع گردشگری
کیفیت منابع در ایجاد انگیزه	لحاظ کردن استاندارد‌های بین‌المللی برای بالا بردن کیفیت منابع	ایجاد تغییرات بنیادین در برنامه‌ریزی ارتقای کیفیت منابع گردشگری روستاها	حرکت به سوی فرایندهای نوین و همه‌جانبه‌نگر برای ارتقای کیفیت منابع	بی‌توجهی به ارتقای کیفیت منابع جذب گردشگر
بازسازی آثار گردشگری	برنامه‌ریزی سیستمی و داشتن مدیریت جامع در بازسازی کامل آثار گردشگری	افزایش توجه نهادهای دولتی و غیردولتی در حمایت از بازسازی آثار گردشگری	ادامه روند فعلی و ضعف بازسازی آثار گردشگری	فرسودگی آثار گردشگری و بی‌توجهی به بازسازی آن‌ها

تدوین سناریوهای ممکن

تعداد سناریوها و با توجه به این‌که تحلیل و بررسی ۵ هزار سناریو عملاً غیرممکن به نظر می‌رسد، در این پژوهش، برای تحلیل بهتر و محتمل‌تر از بین سناریوهای ساخته شده با معیار شاخص نسبت احتمال سناریو به میانگین، برترین سناریوهایی که احتمال معنی‌داری شان بالای ۲ بود شناسایی شدند. این سناریوها در جدول ۹ قابل مشاهده هستند.

پس از وارد کردن روابط مرجح در نرم‌افزار مورفول، ۱۰۰ هزار سناریو، با توجه به ارتباطات تعیین شده و میزان احتمال داده شده به هر فرض توسط کارشناسان ساخته شده است. تعداد ۵ هزار سناریو معتبر شناخته شدند و، با توجه به احتمال معنی‌داری شان به منزله سناریوهای مرجح توسط نرم‌افزار شناسایی شدند. با توجه به

جدول ۹: پنج سناریوی اول براساس بیشترین احتمال وقوع (احتمال وقوع بالای ۲)

سناریوی ۱	سناریوی ۲	سناریوی ۳	سناریوی ۴
احتمال/میانگین: ۲/۳۶	احتمال/میانگین: ۲/۳۲	احتمال/میانگین: ۲/۲۲	احتمال/میانگین: ۲/۰۴
مشارکت و هم‌بستگی نسبی بین مردم و گردشگران	مشارکت و هم‌بستگی نسبی بین مردم و گردشگران	مشارکت و هم‌بستگی نسبی بین مردم و گردشگران	مشارکت و هم‌بستگی نسبی بین مردم و گردشگران
برنامه‌ریزی سیستمی برای پایداری اقلیم روستاهای هدف گردشگری	توجه به اقلیم ویژه کوهستان و تبلیغ و اطلاع‌رسانی مناسب در این زمینه	برنامه‌ریزی سیستمی برای پایداری اقلیم روستاهای هدف گردشگری	برنامه‌ریزی سیستمی برای پایداری اقلیم روستاهای هدف گردشگری
آگاهی نسبی مردم و گردشگران درخصوص گردشگری	ادامه روند وضع موجود و پایین بودن سطح آگاهی جامعه محلی و گردشگران	آگاهی نسبی مردم و گردشگران درخصوص گردشگری	ادامه روند وضع موجود و پایین بودن سطح آگاهی جامعه محلی و گردشگران

سناریوی ۱	سناریوی ۲	سناریوی ۳	سناریوی ۴
وجود رقابت نسبی بین روستاهای هدف گردشگری	نبود رقابت کارآمد همراه با انزوا و در حاشیه ماندن گردشگری	وجود رقابت نسبی بین روستاهای هدف گردشگری	وجود رقابت نسبی بین روستاهای هدف گردشگری
تداوم شیوه مدیریتی موجود و ضعف مدیریت گردشگری روستاها	تداوم شیوه مدیریتی موجود و ضعف مدیریت گردشگری روستاها	برقراری مدیریت یکپارچه روستایی و تمرکززدا	برقراری مدیریت یکپارچه روستایی و تمرکززدا
توجه بیشتر و دادن امتیاز به بخش خصوصی	حفظ شرایط موجود و عدم تغییرات زیاد	توجه بیشتر و دادن امتیاز به بخش خصوصی	حفظ شرایط موجود و عدم تغییرات زیاد
خروج سرمایه و نبود انگیزه برای سرمایه‌گذاری	خروج سرمایه و نبود انگیزه برای سرمایه‌گذاری	رشد گردشگری و جذب سرمایه‌گذاران خارج از منطقه	خروج سرمایه و نبود انگیزه برای سرمایه
اجرای طرح جامع گردشگری	ادامه شیوه موجود	اجرای طرح جامع گردشگری	ادامه شیوه موجود
حرکت به سوی فرایندهای نوین و همه‌جانبه‌نگر در ارتقای کیفیت منابع	بی‌توجهی به ارتقای کیفیت منابع جذب گردشگر	ایجاد تغییرات بنیادین در برنامه‌ریزی ارتقای کیفیت منابع گردشگری	حرکت به سوی فرایندهای نوین و همه‌جانبه‌نگر در ارتقای کیفیت منابع
افزایش توجه نهادهای دولتی و غیردولتی در حمایت از بازسازی آثار گردشگری	افزایش توجه نهادهای دولتی و غیردولتی در حمایت از بازسازی آثار گردشگری	افزایش توجه نهادهای دولتی و غیردولتی در حمایت از بازسازی آثار گردشگری	ادامه روند فعلی و ضعف بازسازی آثار گردشگری

همان‌گونه که از جدول ۹ قابل مشاهده است، چهار سناریو به‌منزله سناریوهای محتمل پیش‌روی توسعه پایدار گردشگری روستایی روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز شناسایی شدند. این سناریوها دارای فرض‌های مشترک نسبتاً زیادی با یکدیگر بودند و تفاوت کمی بین آن‌ها دیده شد که در واقع به‌نوعی بیانگر تقابل سناریوها در عین نزدیکی آن‌ها است.

جدول ۱۰: میزان اینرسی سناریوهای محتمل

سناریوها	اینرسی
S1	۶/۲
S2	۵/۶۳
S3	۵/۳۱
S4	۴/۷۴
S5	۴/۵۳
S6-S45	۱/۴۳ - ۳/۸۳
S50	۰

با توجه به جدول فوق، سناریوی اول اینرسی بالاتری از دیگر سناریوها دارد و این مقدار هرچه به سناریوی پنجم نزدیک‌تر می‌شود، کمتر می‌شود و در نهایت در سناریو پنجم و به بعد صفر می‌شود.

سنجش سطح مطلوبیت هر سناریو

با توجه به طیف‌بندی‌ای که برای فرض‌های متناظر با هر متغیر در جدول ۱۱ آورده شده است، سناریوهای محتمل بررسی شدند. نتایج این بررسی تعداد فرضیات

همان‌گونه که از جدول ۹ قابل مشاهده است، چهار سناریو به‌منزله سناریوهای محتمل پیش‌روی توسعه پایدار گردشگری روستایی روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز شناسایی شدند. این سناریوها دارای فرض‌های مشترک نسبتاً زیادی با یکدیگر بودند و تفاوت کمی بین آن‌ها دیده شد که در واقع به‌نوعی بیانگر تقابل سناریوها در عین نزدیکی آن‌ها است.

تحلیل سناریوهای محتمل پیش‌روی توسعه پایدار گردشگری روستاهای مورد مطالعه

به‌منظور تحلیل سناریوهای محتمل از ترکیب شاخص‌های زیر استفاده شده است.

- شاخص اینرسی (میزان مقاومت هر سناریو در برابر تغییرات مثبت و منفی احتمالی)؛
- درصد احتمال وقوع؛
- مقدار مطلوبیت هر سناریو و
- برخورداری سناریوها از روابط مرجح.

تحلیل اینرسی سناریوهای محتمل

اینرسی کمی است که در نتایج تجزیه و تحلیل ریخت‌شناسی به هر سناریو نسبت داده می‌شود. اینرسی بالای سناریو حاکی از آن است که فرضیات تشکیل‌دهنده یک سناریو، علاوه بر این‌که از محتمل‌ترین فرضیات

خوش بینانه، بینابین، بدبینانه و ایدئال را مشخص می‌کند. در بدبینانه و بیشتر بودن فرض های خوش بینانه و ایدئال ملاک رتبه بندی میزان مطلوبیت هر سناریو، کم بودن فرض های عمل قرار گرفته است.

جدول ۱۱: سنجش مطلوبیت هر سناریو

S4	S3	S2	S1	سناریو عامل
خوش بینانه	خوش بینانه	خوش بینانه	خوش بینانه	مشارکت و هم بستگی
ایدئال	ایدئال	خوش بینانه	ایدئال	شرایط آب و هوایی
بینابین	خوش بینانه	بینابین	خوش بینانه	آگاهی جامعه محلی و گردشگران
خوش بینانه	خوش بینانه	بدبینانه	خوش بینانه	رقابت پذیری
خوش بینانه	خوش بینانه	بینابین	بینابین	مدیریت زمین
بینابین	خوش بینانه	بینابین	خوش بینانه	سیاست های تشویقی
بدبینانه	ایدئال	بدبینانه	بدبینانه	میزان سرمایه گذاری بخش خصوصی
بینابین	خوش بینانه	بینابین	خوش بینانه	طرح جامع گردشگری
بینابین	خوش بینانه	بدبینانه	بینابین	کیفیت منابع در ایجاد انگیزه
بینابین	خوش بینانه	خوش بینانه	خوش بینانه	بازسازی آثار گردشگری
۱	۲	۰	۱	ایدئال
۳	۸	۳	۶	خوش بینانه
۵	۰	۴	۲	بینابین
۱	۰	۲	۱	بدبینانه
سوم	اول	چهارم	دوم	رتبه هر سناریو براساس مطلوبیت

براساس جدول ۱۱، کاملاً مشخص است که سناریوی ایدئال، ۶ فرض خوش بینانه، ۲ فرض بینابین و ۱ فرض بدبینانه سوم با داشتن دو فرض ایدئال و ۸ فرض خوش بینانه و نداشتن هیچ فرض بینابین و بدبینانه ای شرایط مطلوب تری از سایر سناریوها دارد. سناریوی اول نیز با داشتن یک فرض

بررسی برخورداری سناریوهای محتمل از روابط مرجح

جدول ۱۲: سناریوهای برخورداری از روابط مرجح

S4	S3	S2	S1	روابط مرجح
-	*	-	*	۹:۲، ۱۰:۱، ۶:۲
*	*	*	-	۷:۱، ۵:۲، ۲:۲
*	*	*	*	۸:۲، ۳:۲، ۱:۲

گروه از فرض های مرجح در سطح بعدی قرار گرفته اند.

شناسایی سناریوی مطلوب

پس از تحلیل سناریوهای چهارگانه، سناریوی سوم

با توجه به جدول فوق، سناریوی سوم با داشتن هر سه گروه روابط مرجح مطلوبیت بالاتری از سایر سناریوها دارد. سناریوهای دیگر نیز هرکدام با داشتن دو

گردشگری اجرا می‌شود. همچنین، این سناریو تا حد زیادی درصدد افزایش توجه نهادهای دولتی و غیردولتی در حمایت از بازسازی آثار گردشگری، دادن امتیاز به بخش خصوصی برای فعالیت بیشتر در زمینه گردشگری و حرکت به سوی فرایندهای نوین و همه‌جانبه‌نگر در برنامه‌ریزی ارتقای کیفیت منابع گردشگری برای ایجاد انگیزه در گردشگران برای سفر مجدد به روستاهای مورد مطالعه برآمده است. با این حال، تداوم شیوه مدیریتی موجود، ضعف مدیریت گردشگری روستاها، خروج سرمایه و نبود انگیزه برای سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری شرایط دشواری را به لحاظ مدیریتی و تأمین سرمایه برای روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز به وجود می‌آورد.

سناریوی چهارم درصد احتمال وقوع و اینرسی پایین‌تری از سایر سناریوها دارد، اما فرض‌های تشکیل‌دهنده آن شرایط مطلوب‌تری از سناریوی دوم و نامطلوب‌تری از سناریوی اول و سوم دارند. سناریوی چهارم بیشتر برای ادامه وضعیت موجود با حالتی ایستا است که فرض‌های بینابین بیشتری در آن دیده می‌شود. در سناریوی حاضر، روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز، در افق ۱۴۲۰، روندی ایستا را به سوی توسعه پایدار گردشگری پیش خواهند گرفت. با این‌که با ایجاد مشارکت و هم‌بستگی نسبی بین مردم و گردشگران، وجود رقابت نسبی بین روستاهای هدف گردشگری، حرکت به سوی فرایندهای نوین و همه‌جانبه‌نگر در برنامه‌ریزی ارتقای کیفیت منابع و انجام برنامه‌ریزی سیستمی برای پایداری اقلیم روستاهای هدف گردشگری تلاش می‌شود که مدیریتی یکپارچه و تمرکززا در روستاهای مورد مطالعه اجرا شود، این روستاها با خروج سرمایه و نبود انگیزه برای سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری مواجه خواهند شد. ادامه روند وضع موجود و پایین بودن سطح آگاهی جامعه محلی و گردشگران، حفظ شرایط موجود و عدم تغییرات زیاد در سیاست‌های تشویقی، ادامه شیوه موجود در خصوص طرح جامع گردشگری و ادامه روند فعلی و ضعف بازسازی آثار گردشگری به مشکلات بخش گردشگری این روستاها بیشتر دامن می‌زند.

سناریوی برخوردار از روند نامطلوب

سناریوی دوم در این گروه قرار می‌گیرد. این سناریو از نظر درصد احتمال وقوع و مقدار اینرسی رتبه دوم را دارد. در واقع، طبق تحلیل ریخت‌شناسی، سناریوی حاضر شانس بیشتری برای محقق شدن در افق ۱۴۲۰ دارد و سطح مقاومت آن در برابر تغییرات احتمالی آینده بالا است. با این حال، این سناریو شرایط نامطلوبی را در افق طرح به نمایش می‌گذارد. سناریوی دوم از ۳ فرض خوش‌بینانه، ۴ فرض بینابین

به منزله سناریوی مطلوب توسعه پایدار گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز شناخته شده است. این سناریو، اگرچه به لحاظ درصد احتمال وقوع و مقدار اینرسی در جایگاه سوم قرار گرفته، از نظر سطح مطلوبیت هریک از فرض‌های تشکیل‌دهنده آن؛ شرایط رو به رشد و مطلوب‌تری از سایر سناریوها دارد. در واقع، این سناریو، با برخورداری از دو فرض ایدئال و ۸ فرض خوش‌بینانه و نبود هیچ فرض بینابین و بدبینانه‌ای، حرکت تدریجی عامل‌های کلیدی به سوی توسعه گردشگری روستایی مبتنی بر اصول پایداری را نشان می‌دهد. این سناریو حرکت به سوی مشارکت و هم‌بستگی نسبی بین مردم و گردشگران، برنامه‌ریزی سیستمی به منظور پایداری اقلیم روستاهای هدف گردشگری، آگاهی نسبی مردم و گردشگران در خصوص گردشگری و وجود رقابت نسبی بین روستاهای هدف گردشگری را نشان می‌دهد. برقراری مدیریت یکپارچه روستایی و تمرکززا، توجه بیشتر و دادن امتیاز به بخش خصوصی برای فعالیت بیشتر در زمینه گردشگری از نیازهای مبرم چنین حرکتی است. همچنین، این سناریو، از طریق اجرای طرح جامع گردشگری، در پی رشد گردشگری و جذب سرمایه‌گذاران خارج از منطقه است تا از طریق افزایش توجه نهادهای دولتی و غیردولتی به حمایت از بازسازی آثار گردشگری، تغییرات بنیادینی در برنامه‌ریزی ارتقای کیفیت منابع گردشگری برای ایجاد انگیزه دوباره در گردشگران برای سفر به روستاهای مورد مطالعه ایجاد کند. رخداد چنین فرض‌هایی شرایط امیدوارکننده‌ای را به لحاظ توسعه پایدار گردشگری برای روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز نشان می‌دهد.

سناریوهای بینابین

سناریوهای بینابین شامل دو سناریوی اول و چهارم است. با وجود این‌که سناریوی اول دارای درصد احتمال وقوع و اینرسی بالایی است، به لحاظ مطلوبیت در جایگاه دوم قرار گرفته و سناریوی چهارم، با داشتن درصد احتمال وقوع و اینرسی پایین‌تر از سایر سناریوها، از نظر مطلوبیت رتبه سوم را دارد.

سناریوی اول مطلوب‌ترین سناریو پس از سناریوی سوم است که از یک فرض ایدئال، ۶ فرض خوش‌بینانه، ۲ فرض بینابین و ۱ فرض بدبینانه تشکیل شده است. مشارکت و هم‌بستگی نسبی بین مردم و گردشگران، برنامه‌ریزی سیستمی برای پایداری اقلیم روستاهای هدف گردشگری، آگاهی نسبی مردم و گردشگران در خصوص گردشگری و وجود رقابت نسبی بین روستاهای هدف گردشگری از ویژگی‌های این سناریو است. طبق این سناریو، در ۲۰ سال آینده، در روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز طرح جامع

و ۳ فرض بدبینانه تشکیل شده و هیچ فرض ایدئالی در آن دیده نمی‌شود. فرض‌های تشکیل‌دهنده این سناریو شامل مشارکت و هم‌بستگی نسبی بین مردم و گردشگران، توجه به اقلیم ویژه کوهستان و تبلیغ و اطلاع‌رسانی مناسب، ادامه روند وضع موجود و پایین بودن سطح آگاهی جامعه محلی و گردشگران، نبود رقابت کارآمد همراه با انزوا و در حاشیه ماندن گردشگری، تداوم شیوه مدیریتی موجود و ضعف مدیریت گردشگری روستاها، حفظ شرایط موجود و عدم تغییرات زیاد در سیاست‌های تشویقی، خروج سرمایه و نبود انگیزه برای سرمایه‌گذاری، ادامه شیوه موجود در خصوص طرح جامع گردشگری، بی‌توجهی به ارتقای کیفیت منابع جذب گردشگر و افزایش توجه نهادهای دولتی و غیردولتی در حمایت از بازسازی آثار گردشگری است.

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه، صنعت گردشگری فراتر از یک صنعت به مثابه پدیده پویای جهانی و اجتماعی است که پیچیدگی‌های خاص خود را دارد و شناخت دقیق و تحلیل علمی این پدیده می‌تواند چهارچوب مطمئنی برای برنامه‌ریزی صنعت گردشگری فراهم آورد. استفاده از روش‌های نوین آینده‌نگاری به خصوص سناریونویسی می‌تواند در تدوین راهبردهای انعطاف‌پذیر برای حل مسائل سرزمینی و مدیریت توسعه گردشگری راه‌گشا باشد. مهم‌ترین هدف پژوهش حاضر تدوین سناریوهای مطلوب توسعه پایدار گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز و مشخصه‌های آن بود. برای دستیابی به این هدف، در ابتدا، پس از مرور جامعی بر ادبیات تحقیق، با روش دلفی، ۳۸ عامل مرتبط با گردشگری روستایی در قالب چهار دسته (اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و طبیعی) استخراج و با استفاده از تحلیل ساختاری در نرم‌افزار میک‌مک سنجیده شد و، با رتبه‌بندی متغیرها، ده عامل به‌منزله عوامل کلیدی استخراج شدند. سپس، وضعیت‌های احتمالی گوناگونی برای هر کدام از عوامل کلیدی در نظر گرفته شد و در قالب پرسش‌نامه آثار متقابل طراحی شدند و در نهایت پرسش‌نامه‌های تکمیل‌شده توسط جامعه آماری در نرم‌افزار مورفول وارد و سناریونگاری برای افق ۱۴۲۰ انجام شد. نتایج این پژوهش با پژوهش علی‌اکبری و همکاران (2020) در خصوص پیشران‌های اصلی مؤثر در توسعه پایدار گردشگری در عامل رقابت‌پذیری، مشارکت و هم‌بستگی هم‌سو است، اما با سه عامل تأثیرگذار دیگر که عوامل پنج‌گانه اصلی توسعه گردشگری شناسایی شده‌اند هم‌سو نیست. در پژوهش ملکی و همکاران (2019)، ده عامل کلیدی به‌منزله پیشران‌های اصلی شناخته شده‌اند

که نتایج تحقیق حاضر با هیچ‌کدام از عوامل آن هم‌سو نیست. در تحقیق یغفوری و همکاران (2020)، پیشران‌های اصلی دوازده عامل بوده‌اند که در این بررسی با عامل طرح جامع گردشگری هم‌سو بوده، اما با سایر عوامل هم‌سو نبوده است.

نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن است که روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز از نظر توسعه پایدار گردشگری با چهار سناریوی محتمل با احتمال معنی‌داری بالای ۲ روبرو خواهند شد. هریک از این سناریوها، با استفاده از مؤلفه‌هایی چون «درصد احتمال وقوع»، «مقدار اینرسی» و «درجه مطلوبیت» با یکدیگر مقایسه شده‌اند. در نهایت، سناریوی سوم به‌منزله سناریوی مطلوب برای توسعه پایدار گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز شناسایی شد. با تحقق این سناریو عامل‌های کلیدی به‌تدریج به‌سوی توسعه گردشگری روستایی مبتنی بر اصول پایداری حرکت خواهند کرد. همه ۱۰ فرض تشکیل‌دهنده این سناریو جزء فرض‌های ایدئال و خوش‌بینانه هستند و هیچ‌یک از فرض‌های آن در حالت ایستا یا بدبینانه و نامطلوب قرار ندارند. در این سناریو، تمام فرض‌ها روند مثبت دارند و، با گذشت زمان، تغییرات مثبتی در توسعه پایدار گردشگری روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز ایجاد می‌کنند. وضعیت‌های احتمالی انتخاب‌شده در این سناریو عبارت هستند از مشارکت و هم‌بستگی نسبی بین مردم و گردشگران، برنامه‌ریزی سیستمی برای پایداری اقلیم روستاهای هدف گردشگری، آگاهی نسبی مردم و گردشگران، وجود رقابت نسبی بین روستاهای هدف گردشگری، برقراری مدیریت یکپارچه روستایی و تمرکززدا، توجه بیشتر و دادن امتیاز به بخش خصوصی، اجرای طرح جامع گردشگری، رشد گردشگری و جذب سرمایه‌گذاران خارج از منطقه، افزایش توجه نهادهای دولتی و غیردولتی به حمایت از بازسازی آثار گردشگری و ایجاد تغییرات بنیادین در برنامه‌ریزی ارتقای کیفیت منابع گردشگری برای ایجاد انگیزه دوباره در گردشگران. به‌طور کلی، با توجه به متغیرهای کلیدی و وضعیت‌های احتمالی در افق ۱۴۲۰ و تأثیر آن‌ها در بهره‌برداری از قابلیت‌های گردشگری پایدار روستاهای هدف گردشگری شهرستان سقز، می‌توان انتظار داشت که سناریوها، چشم‌اندازها، هدف‌گذاری‌ها و سیاست‌های اجرایی به‌مراتب واقع‌بینانه‌تر، عاقلانه‌تر و اصولی‌تر و با درجه اعتبار بالاتری تدوین شوند. در واقع، شناخت نظام‌مند این تأثیرات، به‌مثابه بستر اصلی سناریونویسی، برنامه‌ریزان گردشگری و مدیران روستایی را قادر می‌سازد با کمترین ریسک در مواجهه با آینده پیش‌روی گردشگری تصمیم‌گیری کنند.

<https://doi.org/10.22054/35-60.5015>
tms.2020.33013.1953

فاروقی، عمر (۱۳۹۶). نظری به تاریخ و فرهنگ سقز کردستان. سقز: انتشارات محمدی.

کاظمی، مهدی (۱۳۸۵). مدیریت گردشگری. تهران: انتشارات سمت.

مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵).
www.amar.org.ir

ملکی، محمدحسن، خاشعی ورنامخواستی، وحید، فتحی، محمدرضا و صفاری‌نیا، مهدی (۱۳۹۸).

آینده‌پژوهی گردشگری مذهبی استان قم با رویکرد سناریونگاری. فصلنامه گردشگری و توسعه،

<https://doi.org/10.22034/184-205.38>
JTD.2019.173426.1660

موسوی، میرنجف، جلالیان، اسحاق و کهکی، فاطمه سادات (۱۳۹۶). تدوین سناریوهای عوامل مؤثر

بر توسعه گردشگری استان آذربایجان غربی با استفاده از سناریو ویزارد. نشریه گردشگری شهری،

<https://doi.org/10.22059/49-62.38>
JUT.2018.229271.292

وارثی، حمیدرضا، تقوایی، مسعود و پریزادی، طاهر (۱۳۸۹). امکان‌سنجی قابلیت‌های گردشگری

شهر سقز. فصلنامه مطالعات مدیریت شهری،
magiran.com/p2364079 ۱۳۳-۱۵۴. (۳)۲

یغفوری، حسین، حسینی، سیدعلی و حسینی، سیده مریم (۱۳۹۹). تدوین سناریوهای مؤثر بر توسعه

گردشگری با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد). فصلنامه

گردشگری شهری، (۱)۷، ۱۰۷-۱۲۷. <https://doi.org/10.22059/JUT.2020.279237.632>

منابع

- Akbarian Ronizi, S. R., & Rezvani, M. (2015). Analysis of the Sustainability of Tourism Development in Rural Areas (Case Study: Central District of Damavand County). *Human Geography Research*, 47(1), 81-95. <https://doi.org/10.22059/JHGR.2015.51264> [In Persian]

منابع فارسی که معادل لاتین آن‌ها در فهرست منابع آمده است

اسماعیل‌زاده، حسن و اسماعیل‌زاده، یعقوب (۱۳۹۶). شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر در شهرهای

ساحلی (مطالعه موردی: بندر انزلی). فصلنامه فضای جغرافیایی، ۱۷(۶۰)، ۵۵-۷۷. <https://doi.org/10.22059/JTCP.2019.285863.670010>

اکبریان رونیزی، سعیدرضا و رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۴). تحلیل و تبیین پایداری توسعه گردشگری در مناطق

روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دماوند). فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی،

<https://doi.org/10.22059/81-95.147>
jhgr.2015.51264

الداغی، زهرا، ابراهیمی، عبدالحمید، شجاعی، سامره و دیده‌خانی، حسین (۱۳۹۹). تدوین سناریوهای

توسعه منطقه گردشگری استان گلستان با رویکرد آینده‌پژوهی. فصلنامه جغرافیا و توسعه،

۵۸، ۵۹-۷۴. <https://doi.org/10.22111/58-gdij.2020.5176>

ایمانی، بهرام (۱۳۹۹). آینده‌پژوهی توسعه متوازن منطقه‌ای برمبنای برنامه‌ریزی سناریوی مبنا

(مطالعه موردی: استان اردبیل). فصلنامه جغرافیا و توسعه، ۵۸، ۱۷-۴۴. <https://doi.org/10.22111/58-gdij.2020.5323>

تقوایی، مسعود و حسینی‌خواه، حسین (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی توسعه صنعت گردشگری مبتنی

بر روش آینده‌پژوهی و سناریونویسی (مطالعه موردی شهر یاسوج). فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۶(۲۳)، ۸-۳۰. <https://doi.org/10.22080/JTPD.2018.1762>

تقی‌لو، علی‌اکبر، سلطانی، ناصر و آفتاب، احمد (۱۳۹۶). پیشران‌های توسعه روستاهای ایران. نشریه برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۲۰(۴)، ۲۸-

۱. <http://hsmmsp.modares.ac.ir/article-21-5316-en.html>

علی‌اکبری، اسماعیل، مرصوصی، نفیسه و جلال‌آبادی، لیلا (۱۳۹۸). تدوین سناریوهای مؤثر بر

آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده‌پژوهی. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری،

۱۳۹۸، ۸۱-۹۵. <https://doi.org/10.22059/JHGR.2015.51264> [In Persian]

- Sarawak. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 22(2), 147-159. <https://doi.org/10.1080/10941665.2016.1208668>
- Henderson, L., Avis, M., & Tsui, W. H. K. (2018). Testing discontinuous innovations in the tourism industry: The case of scenic airship services. *Journal of Tourism Management*, 66, 167-179. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.12.007>
- Iran Statistic Center, Population and Housing Census (2015). Amar. Org.ir [In Persian]
- Kazemi, M. (2015). *Tourism Management*. Tehran: Samt Publications. [In Persian]
- Kuosa, T. (2011). Practicing strategic foresight in government: the cases of Finland, Singapore and the European Union, S. Rajaratnam School of International Studies of Nanyang Technological University. ISBN: 978-981-08-8860-2
- Maleki, M. H., Khasehi Varnamkhasti, V., Fathi, M. R., & Safarian, M. (2019). Future Studies of Religious Tourism of Qom Province based on Scenario Planning Approach. *Tourism and Development*, 8(3), 184-205. <https://doi.org/10.22034/JTD.2019.173426.1660> [In Persian]
- Mousavi, M., Jalalian, E., & Kahaki, F. (2017). Developing Scenarios of the Factors Affecting the Development of Tourism in West Azerbaijan Province Using the Scenario Wizard. *Urban Tourism*, 4(3), 49-62. <https://doi.org/10.22059/JUT.2018.229271.292> [In Persian]
- Ogato, S. (2014). Planning for sustainable tourism: challenges and opportunities for ecotourism development in Addis Ababa, Ethiopia. *American Journal of Human Ecology*, 3(2), 20-26. <https://doi.org/10.11634/216796221403570>
- Aldagji, Z., Ebrahimi, A., Shojaei, S., & Didekhani, H. (2020). Scenario development of Golestan province tourism area with a futuristic approach. *Geography and Development*, 58, 59-74. <https://doi.org/10.22111/gdij.2020.5176> [In Persian]
- Aliakbari, E., Marsousi, N., & Jalalabadi, L. (2020). Compilation and Priority Assessment of Scenarios Affecting the Future of Sustainable Tourism in Kerman with the Futures Studies Approach. *Tourism Management Studies*, 15(50), 35-60. <https://doi.org/10.22054/tms.2020.33013.1953> [In Persian]
- Asmelash, A. G., & Kumar, S. (2019). The structural relationship between tourist satisfaction and sustainable heritage tourism development in Tigray Ethiopia. *Heliyon*, 5(3), 1-31. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e01335>
- Eimani, B. (2020). Regional Balanced Development Future Studies Based on Scenario Planning (Case Study: Ardabil Province). *Geography and Development*, 18(58), 17-44. <https://doi.org/10.22111/GDIJ.2020.5323> [In Persian]
- Esmailzadeh, H., & Esmailzadeh, Y. (2019). Recognizing effective and impressive factors on/from tourism sustainability in the coastal cities (The case study: Anzali Port). *Geographic Space*, 17(60), 55-75. <https://doi.org/10.22059/JTCP.2019.285863.670010> [In Persian]
- Faroooghi, O. (2017). *A comment on the history and culture of Saqqez Kurdistan*. Mohammadi Publications. [In Persian]
- Fong, S. F., Lo, M. C., Songan, P., & Vikneswaran, N. (2017). Self-efficacy and sustainable rural tourism development: local community's perspectives from Kuching,

- Yasouj. *Planning and Tourism Development*, 6(23), 8-30. <https://doi.org.10.22080/JTPD.2018.1762> [In Persian]
- UNCTAD(2016).EconomicDiversification,non-farm Activities and Rural Transformation, the Least Developed Countries Report 2015 Transforming Rural Economies chapter 3. ISBN, 978-92-1-112905-2
- Varesi, H. R., Taghvaie, M., & Parizadi, T. (2010). Fesability of the Tourism Potentials of the Saqhez City by Swot Model. *Urban Management*, 2(3), 133-154. magiran.com/p2364079 [In Persian]
- Yaghfoori, H., Hosseini, S. A., & Hosseini, S. M. (2020). Codification Effective Scenarios on Tourism Development with a Perspective Approach (Case Study: Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province. *Urban Tourism*, 7(1), 107-127. <https://doi.org.10.22059/JUT.2020.279237.632> [In Persian]
- Zhang, J., Keshuai X., & Fengjun, T. (2017). Community Leadership in Rural Tourism Development: A Tale of Two Ancient Chinese Villages. *Journal of Sustainability*, 4(3), 2-22. <https://doi.org.10.3390/su9122344>
- Pongthanaisawan, J. A., Wangjiraniran, W., Chuenwong, K., & Pimonsree, L. (2018). Scenario planning for Low Carbon Tourism City: A Case Study of Nan. *Energy Procedia, United Kingdom*, 152, 715-724. <https://doi.org.10.1016/j.egypro.2018.09.235>
- Ringland, G. (2006). Scenario Planning: Managing for the Future. Durchschnittliche Kundenbewertung. ISBN-13: 978-0470018811
- Sofeska, E. (2016). Relevant factors in sustainable urban development of urban planning methodology and implementation of concepts for sustainable planning (Planning documentation for the Master Plan Skopje 2001-2020). *Procedia Environmental Sciences*, 34, 140-151. <https://doi.org.10.1016/j.proenv.2016.04.014>
- Taghilo, A., Soltani, N., & Aftab, A. (2017). Propellants of rural development in Iran. *Spacial Planning*, 20(4), 1-28. <http://hsmmp.modares.ac.ir/article-21-5316-en.html> [In Persian]
- Taghvaei, M., & Hosseinikhah, H (2018). Tourism Development Planning Based on Futures Studies and Scenario Case Study: